

ҒҰЛАМА ОЙШЫЛ, КӘСІБИ ФИЛОСОФ

Философия тарихының ғұлама зерттеушісі, академик Ағын Хайроллаұлы Қасымжанов атына заты сай айтулы ғалым, философия ғылымының өз заманындағы көрнекті білгірі, қазақ философиясының тың салаларына жол салған ғылым ұйымдастырушысы болған еді.

Ол кісімен алғашқыда сырттай танысқан болатынмын. Ломоносов атындағы Москва Мемлекеттік университетінің философия факультетінің үшінші курсына экзистенциализмнен емтихан тапсыруға Мотрошилова Нелли Васильевна деген профессорға бардым. Менен қай қаладан келдің деп сұрағанына Алматыданмын деп жауап бердім. Онда Қасымжанов Ағын Хайруллоевич деген зор білімді, философия тарихының терең маманы туралы білесің бе деп сұрады. Мен сырттай естігенім болмаса таныс еместігімді айттым. Сол мен құрметтейтін философқа сәлем айтарсыз деп тапсырды. Осындай көрнекті ғалымның аузынан жақсы лебізге ие болған қандай кісі екен деп ойға қалдым.

1960-шы жылдары алматылық бір топ философтар таным теориясы мен логикасы мәселелеріне ден қойып, қомақты зерттеулер жүргізді. Солардың көш бас-шыларының бірі Қасымжанов еді. Ол кісінің диалектиканың тарихылығы және қалыптасу барысы туралы тың ойлары қазақстандық философиялық мектептің негізгі идеяларына айналды. Кейін осы тақырыпта докторлық диссертация қорғады және философтардың арасында Ұлттық Ғылым Академиясының ең жас мүше-корреспонденті болып сайланды. Ағын Хайроллаұлының ғылымдағы жетістіктерінің бір белесі ретінде философия классиктерінің еңбектеріне теориялық-методологиялық зерттеулер жүргізіп, Кеңес Одағында үлкен дәрежеге қол жеткізу болды. Мысалы,

Москвада шыққан «Как читать и изучать «Философские тетради» В.И. Ленина» деген кітабы зор ілтипатпен қабылданды.

Академиктің қазақ философиясын зерттеудегі еңбегі орасан мол болды. Әл-Фараби философиясын жан-жақты және түбегейлі зерттеп, бірнеше монографиялар жариялады және шет елдерде насихаттады. Философия тарихынан белгілі араб шығысында Аристотельдің кейбір құнды ойлары бұрмаланып көрсетіледі. Бірақ көп еңбектері тәжімаланбағандықтан ұлы грек философының ойын түсіну қиын болады. Сондықтан да көп тілдерді жетік білген ұлы ғалым жерлесіміз Аристотель шығармаларына араб тілінде түсіндірме жазуды ұйғарды.

Ағын Хайроллаұлының ойлау табиғаты ерекше болатын. Әрбір зерттейтін мәселенің түп-тамырына барып, оны негіздеп, жан-жақты талдап, таза ойлау дәрежесіне дейін жеткізетін. Академик М.Қ. Қозыбаев Ағын Хайроллаұлы туралы менен: «Осы кісінің аты Ағын ба, Құйын ба? деп сұрайтын», мен Ағын да Құйын да бірдей деп айтатынмын. Оқытушылардың біліктілігін арттыру институтының директоры қызметінде жүрген кезінде, ол кісінің талай дәрістеріне қатысып, көптеген жаңа идеяларына қанығатынмын. Мен профессорға ғылыми ізденуші ретінде адам қызметінің мәні туралы идеяларды ұсындым. Оны мақұлдап, «Адамның әлеуметтік қызметінің мәні» деген тақырыпта тарихи-философиялық бағытта зерттеуімді мақұлдады. Сонымен мен осы атақты ғалымның жетекшілігімен әлеуметтік қызметтің тарихи-философиялық астарлары деген тақырыпта диссертация қорғадым.

Қасымжановтың ғылыми жетекшілік әдісі ерекше болатын. Ол ізденушіге кең түрде еркіндік беретін. Бірақ негізгі идеяларды топтастырып, олардың негізгі

бағыттарын айқындауда сұхбаттасу арқылы қол жеткізетін. Ол кісі өте терең білімді және ойлау мәнері ешкімге ұқсамайтын ерекше дарын еді. Жүзге тарта ғылым докторларының, ғылым кандидаттарының зерттеулеріне басшылық етті. Әр тараптағы аспиранттар мен докторанттардың басын біріктіре отырып, негізгі идеяларынан ауытқумауды қадағалайтын. Философияда көп оқып, көп білу керек және аз жазсаң да, мәнді, дәлелді және нақты ойлау дәрежесінде болғанын қалайтын.

Ағын Хайроллаұлынан көп нәрсе үйрендім, тәлім алдым. Философия ғылымында өз жолымды тапқаныммен, ол кісінің ұстанымдарын ешқашанда есімнен шығарған емеспін. Ол кісі туралы көп айтуға да, жазуға да болады.

А.Х. Қасымжанов қазақстандық философиялық мектептің негізін

салушылардың бірі ретінде қазақ философия тарихында лайықты орнын қазіргі таңда тауып отыр. Ол өзінен кейін жоғары теориялық-әдіснамалық деңгейде ауқымды ғылыми мұра қалдырды. Шығыс философиясын жүйелі танып білуде Абу Наср әл-Фарабидің әлеуметтік-саяси көзқарасын зерттеуші ретінде де әлемге аты танылды. Оның кейінгі негізгі ғылыми зерттеу саласы Орталық Азияның рухани мұраларын философиялық тұрғыдан бір жүйеге түсіру мазмұнына арналды. Ғалымның мақсаты қазақ философиясын кешенді түрде зерттеу, ұлттық өзіндік сананы жаңғырту, қазақтың рухани түп-тамыры мен бастау бұлағын танып білу болды.

Аманжол ҚАСАБЕК,
*философия ғылымдарының
докторы, профессор*